

УДК 678. 11.

КЛЮЄВА Сніжана Дмитрівна –
кандидат філософських наук
старший викладач кафедри музичного мистецтва
і хореографії Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
e-mail: klyuyeva.s@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ СПРИЙНЯТТЯ І ВИКОНАННЯ МУЗИКИ ХХ СТОЛІТТЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Періоди оновлення суспільства завжди глибоко впливають на перебудову світогляду і психології людей, духовне життя в цілому. Тому не дивно, що докорінні зміни, що відбуваються в нашій країні, висунули комплекс нових вимог до результатів педагогічної діяльності. Серед різноманітних засобів формування особистості педагога важливе місце належить мистецтву, зокрема музиці. Як специфічна форма суспільної свідомості, що в концентрованому вигляді відображає цінності минулого і сучасного, музика узагальнює багатовіковий досвід духовно-емоційного ставлення до світу і допомагає людині глибоше пізнати себе, свій внутрішній світ. Проблема людського досвіду викликає дослідницький інтерес по декількох підставах. Насамперед вона є насущною практичною проблемою нашого часу. Її актуальність визначена соціальною ситуацією перехідного періоду, головною ознакою якого стала триваюча колізія між старим і новим досвідом. Музичний досвід можна визначити як – суму знань, умінь, навичок, музично-слухових уявлень, асоціацій, отриманих у взаємодії людини з музикою, що дозволяє адекватно судити про музику, розуміти її мову і забезпечує, у підсумку художньо-естетичний розвиток особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останній час проблема сприйняття музики збагатилась новими багаточисельними дослідженнями в галузі музичної психології, музикознавства, музичної педагогіки. Серед них особливої уваги заслуговують фундаментальні роботи О. Г. Костюка, В. В. Медушевського, Є. В. Назайкинського, А. Н. Сохора, Г. С. Тарасова, В. Г. Максимова, О. П. Рудницької, О. Я. Ростовського, В. І. Петрушина; окремі статті Ю. Б. Борєва, В. Ю. Григорєва, Д. В. Житомирського та ін. У роботах розкривається складна структура музичного сприйняття, різноманітні форми і методи організації цього процесу, як комплексної художньо-творчої діяльності, де взаємодіють емоційні й інтелектуальні, продуктивні і творчі акти, певний досвід, що зливаються в цілісний процес осягнення музичного твору.

Мета статті – визначити умови формування досвіду сприйняття і виконання музики ХХ століття у майбутніх учителів-музикантів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музика ХХ століття несе інформацію про сучасну нам епоху, відображаючи засобами музичної мови думки, події, дух, які пронизували минуле століття. Це музичне коло культури досить складне за музичною мовою (у порівнянні з музикою ХУІІІ – ХІХ століть), полістилічне за художніми напрямками і школами, що, безумовно, потребує від студентів більшого інтелектуального напруження, певного слухового і загальнокультурного досвіду. Виконання – глибоке розуміння усвідомлення авторської концепції та її передача в процесі відтворення музики. У процесі виконання музичного твору людина ніби вводиться в неповторний світ композитора, створюються умови для формування індивідуального досвіду сприйняття і виконання музики певних художніх напрямків в контексті певної історичної епохи.

Мистецтво ХХ століття, як і кожної історичної епохи, багатообразне і докладно відображає складну, суперечливу, строкату картину життя сучасної людини і людства. Сьогоднішній день перетворюється в історію і поступово складається система уявлень про різноманітну культуру еволюції ХХ століття. Специфіка музики ХХ століття, відрізняючись різноманітними художніми напрямками, нетрадиційною новаторською музичною мовою і музичними жанрами потребує пошуку різноманітних форм, зіставляючи традиційні і нетрадиційні педагогічні принципи та прийоми. Суспільною характеристикою ХХ століття являється загострення протиріч між добром і злом, милосердям і насиллям. Кульмінаційною точкою епохи з'явилась війна, змінивши не тільки політичну картину світу, але й світогляд цілого людства сучасності.

Сучасна історія дає приклади і протилежного характеру – приклади небувалих злетів людського духу. Швидкими темпами розвивається наука і техніка. Богоподібна могутність і убога бездуховність, величезна самопожертва і моральне виродження, віра в

прогрес і переконливість у сліпому ірраціоналізмі історії – усі це риси портрета людини ХХ століття, роздираючого протиріччями і конфліктами свого існування. І всього цього не може минути мистецтво. Матеріальна сторона культури розвивалась і продовжує розвиватись у ХХ столітті з небаченою раніше інтенсивністю. Прогрес науки і техніки несе нові досягнення, до яких людська свідомість вимушена бути адаптованою, неминуче при цьому змінюватись.

Так багатократно прискорення темпів пересування створило людину найбільш мобільною, розширило його уявлення про всесвіт. З технічним прогресом пов'язане виникнення нового виду художньої творчості – кіно, синтезуючого театр, літературу, образотворче мистецтво і музику. Можливість тиражування записів – зробила музику заочно доступнішою, розширила коло її слухачів. Збільшилась кількість творів і стилів. Звукозапис породивши нові види музичної творчості – електронну і конкретну музику, без електронного підсилення не обходиться також сучасна естрадна і рок-музика [6]

На відміну подібних технічних винаходів вплив фундаментальних наукових відкриттів на культурну свідомість відбувається повільно, але поступово ці факти втілюються у свідомість людей, перебудовуючи їхню свідомість, їхню психологію, і ця перебудована свідомість створює нове мистецтво. Складний характер має також художнє переломлення соціально-історичних процесів. Новаторство у всіх областях мистецтва, відновлення його – такі гасла молодих бунтарів від мистецтва, творців естетики експерименту, творців мистецтва «майбутнього». Під цими гаслами народилися самі «ліві» творчі напрямки – кубізм і футуризм, примітивізм і абстракціонізм так званий «авангард».

У сучасній музичній мові нове виразне значення набуває сфера урбаністичних звучань, використовувана як антитеза гуманістичному початку. У музичному творі і його соціальному контексті закладені і помножуються специфічно спрямовані структури специфічного впливу, здатні сприймати і переборювати естетичну інформацію і введення її потім у більш широке коло особистого досвіду. Цей механізм виявляється в реалізації найважливіших соціальних функцій музики. «Слухова панорама» сучасного світу поширилась, стала життєвою потребою і класична і докласична, і народна, і сучасна музика.

Художня творчість великих композиторів не може бути відірвана від реальності. Хоче, чи ні того автор, він – частина свого суспільства, свого години, а його дій

використовують виразну мову музики, мову культури, являючись засобом спілкування. У дійсному художньому творі обов'язково з'ясовано зв'язок з минулою культурою, її засобами і формами, зв'язок з дійсністю, її художнім відображенням. Композитор завжди прагне виявити художню ідею, свій особистий погляд на світ, але він не може зробити лише через систему виразних засобів [6].

Музичне сприйняття – складний інтегрований, художньо-дослідницький процес поступового заглиблення слухача в естетичний зміст твору, утворення нових зв'язків і взаємозалежностей підсистем. У структурі досвіду музичного сприйняття взаємодіють результати перцептивних та інтелектуальних, репродуктивних і творчих актів, що дає змогу вважати його більш широким поняттям. Воно зумовлене рівнем розвитку музичних, творчих здібностей сприймаючого, включає його минулий досвід, який закріплений у пам'яті у виді уявлень і знань про музику. До основних особливостей музичного сприйняття належить: єдність емоційного і розумового компонентів, аперцепція, асоціативність, структурність, константність, предметність, цілісність, категоріальність. Специфіка музики ХХ століття, відрізняючись розмаїттям художніх напрямків, характеризується нетрадиційною новаторською музичною мовою і музичних форм, жанрів потребує пошуку різноманітних форм, зіставляючи традиції і нетрадиційні педагогічні принципи та прийоми. У творчості композиторів ХХ століття формується інша музична мова, збагачена експресивною виразністю концентрованого впливу, а також концептуальними побудовами, які пов'язані зі змінами просторовочасових рядів, включенням історичного години. Цей музичний шар культури досить складний за музичною мовою, полістилистичний за художніми напрямками і школами, що, безумовно, потребує від студентів більшого інтелектуального напруження, певного слухового і загальнокультурного досвіду [6].

На заняттях в класі основного музичного інструмента (фортепіано) зі студентами треба аналізувати особливості музичної мови музики: незвичайне звучання (дисонанси, важка гармонія); система запису (раціональне скорочення, нові записи, засоби розшифрування); імпровізаційна фактура (виконавець-інтерпретатор).

Для емоційно-осмисленого осягнення творів сучасної музичної мови пропонуємо використовувати наступні методичні прийоми і засоби, які сприяють накопиченню досвіду сприйняття і виконання нової за мовою музики ХХ століття: теоретичний аналіз музичного твору перед початком розучування; повільне вслуховування в нові гармонії, «настроювання

слуху»; анологія, упрощення гармонічної мови; багаторазове прослуховування твору; звернення до поліфонії в атональній музиці; «випуклість» образів виконуємого твору; чітка музична драматургія, аналіз і самоаналіз інтерпретацій музичних творів; накопичення слухових еталонів [5].

Однією з форм формування музичного досвіду є відвідування філармонічних концертів і театральних вистав з послідовним аналізом. Пропонуємо приклад такої форми роботи – «Концерт-роздум». Наприклад, твори Я. Сибеліуса (Симфонічна поема «Сага»), М. Равеля (сюїта «Матушка-Гусиня»), О. Скрибіна («Поема екстаза»). Всі твори написані композиторами у ХХ столітті. До прослуховування концерту студенти спільно з викладачем провели творчо-пошукову роботу по вивченню творчості композиторів і детальному художньому аналізу цих творів.

Для студентів старших курсів пропонуємо форму лекції-концерту «Світ Прокоф'євської літератури». Аналізуються підручники, монографії про життя і творчість композитора, здійснюється самостійна творчо-пошукова робота студентів з метою визначення літературних першоджерел, з яких було створено оперні і балетні лібретто. В класах фортепіано та вокалу проводиться робота по вивченню оперно-балетних транскрипцій та оперних арії. Після першого етапу підготовки, доцільно провести «круглий стіл» для кола пошуковців, де розглянути характерні риси творчого портрету композитора для досконалого і поглибленого вивчення особливостей музичної мови музики С. Прокоф'єва. Після проведення бесіди з виконавським складом широкому колу слухачів пропонується лекція-концерт «Світ Прокоф'євської літератури».

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, формування досвіду сприйняття і виконання музики ХХ століття здійснюється в історичному, культурологічному, біографічному контексті; широко впроваджується принцип інтеграції усіх музично-теоретичних дисциплін, спільного дослідження і «відкриття» стилістичних, образно-інтонаційних особливостей творчої манери різних композиторів, ведучих художніх ідей і способів їхньої реалізації. Реалізація цих умов сприяє ефективному формуванню у студентів-музикантів досвіду сприйняття і виконання музики ХХ століття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алиев Ю. Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта / Ю. Б. Алиев. – М.: Владос, 2003. – 286 с.

2. Андрос Є. Сприймання. Філософський енциклопедичний словник / Є. Андрос. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.

3. Арановский М. Музыкальный текст: структура и свойство / Марк Арановский. – М.: Композитор, 1998. – 329с.

4. Выготский Л. С. Психика, сознание, бессознательное / Лев Семёнович Выготский // Психология сознания. – СПб.: Питер, 2001. – С. 31–46.

5. Долматова М. П. Генезис філософсько-психолого-педагогічного поняття категорії досвіду у педагогічній науці / М. П. Долматова // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – К.: Освіта, 2016.– № 1 (7).– С. 23–30.

6. Дубинец Е. О. О претворении средневекового художественного канона в музыке XX века: На примере творчества Арво Пярта и Юрия Буцко 70-80-х гг. / Е. О. Дубинец. – М.: МГК им. П. И. Чайковского, 1993. – 125 с.

REFERENCES

1. Aliyev, YU. B. (2003). *Nastol'naya kniga shkol'nogo uchitelya-muzykanta*. [The desk book of the school teacher-musician]. Moscow.

2. Andros, YE. (2002). *Spruytmannya. Filososfs'kyi entsyklopedychnyy slovnyk*. [Perception. Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Kyiv.

3. Aranovskiy, M. (1998). *Muzykal'nyy tekst: struktura i svoystvo*. [Musical text: structure and property]. Moscow.

4. Vygotskiy, L. S. (2001). *Psikhika, soznaniye, bessoznatel'noye*. [Psyche, consciousness, unconscious]. Kyiv.

5. Dolmatova, M. P. (2016). *Henezys filososfs'ko-psykholoho-pedahohichnoho ponyattya katehoriyi dosvidu u pedahohichniy nautsi*. [Genesis of the philosophical-psychological-pedagogical concept of category of experience in pedagogical science]. Kyiv.

6. Dubinets, Ye. O. (1993). *O pretvorenii srednevekovogo khudozhestvennogo kanona v muzyke KHKH veka: Na primere tvorchestva Arvo Pyarta i Yuriya Butsko 70-80-kh gg.*. [On the implementation of the medieval artistic canon in the music of the twentieth century: The example of the works of Arvo Pärt and Yuri Butsko 70-80-ies..]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КЛЮЄВА Сніжана Дмитрівна – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри музичного мистецтва та хореографії Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KLYUYEVA Snezhana Dmitrievna – Candidate of Philosophy Sciences, Senior Lecturer of Music Art and Choreography Department in the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky.

Circle of scientific interests: professional training of next generation of musics and choreography teachers.

*Дата надходження рукопису 23. 05. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор А. М. Растрюгіна.*